

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
INTERREGIONAL ACADEMY OF PERSONNEL MANAGEMENT

ISSN 2663-0672

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я

PSYCHOLOGICAL HEALTH

**ВИПУСК 2 (7)
ISSUE 2 (7)**

2021

**Видавничий дім
«Гельветика»
2021**

**Рекомендовано до друку Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 8 від 29 грудня 2021 року)**

Психологічне здоров'я / [Головний редактор О. Макаренко]. – Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. – Випуск 2 (7). – 94 с.

Журнал «Психологічне здоров'я» є науковим рецензованим медичним виданням, в якому здійснюється публікація матеріалів науковців різних рівнів у вигляді наукових статей з метою їх поширення як серед вітчизняних дослідників, так і за кордоном.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

**Ідея створення
видання:**

Коляденко Н. В. – д-р мед. наук, доц.,
завідувач кафедри медичної психології
Інституту медичних та фармацевтичних наук,
Міжрегіональна Академія управління персоналом (Україна).

Головний редактор:

Макаренко О. М. – д-р мед. наук,
професор кафедри загальномедичних дисциплін
Інституту медичних та фармацевтичних наук,
Міжрегіональна Академія управління персоналом (Україна).

Редакційна колегія:

Бєленічев І. Ф. – д-р біол. наук, проф., завідувач кафедри фармакології та медичної рецептури з курсом нормальної фізіології, Запорізький державний медичний університет (Україна); **Горчакова Н. О.** – д-р мед. наук, професор кафедри фармакології, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Україна); **Головчанська О. Д.** – д-р мед. наук, доц., доцент кафедри стоматології, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Україна); **Дорошенко О. М.** – д-р мед. наук, проф., директор Інституту стоматології, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Україна); **Друзь О. В.** – д-р мед. наук, заслужений лікар України, начальник клініки психіатрії, Національний військово-медичний клінічний центр «Головний військовий клінічний госпіталь», професор кафедри медичної психології Інституту медичних та фармацевтичних наук, Міжрегіональна Академія управління персоналом (Україна); **Карачевський А. Б.** – канд. мед. наук, доц., доцент кафедри загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Україна); **Мальцев Д. В.** – канд. мед. наук, доц., завідувач лабораторії імунології та молекулярної біології Інституту експериментальної і клінічної медицини, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Україна); **Михайлов Б. В.** – д-р мед. наук, проф., професор кафедри загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Україна); **Нусейр Мохамед Халед** – д-р мед. наук, проф., завідувач кафедри біохімії, Йорданський університет науки і технологій (Ірбід, Йорданія); **Омельянович В. Ю.** – д-р мед. наук, проф., професор кафедри загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Україна); **Свиридова Н. К.** – д-р мед. наук, проф., завідувач кафедри неврології і рефлексотерапії, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Україна); **Соловійов О. С.** – д-р мед. наук, д-р фармац. наук, проф., професор кафедри загальної і клінічної фармації Інституту медичних та фармацевтичних наук, Міжрегіональна Академія управління персоналом (Україна); **Харченко О. В.** – д-р мед. наук, професор кафедри анатомії, клінічної анатомії, оперативної хірургії, патоморфології та судової медицини Медичного інституту, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна); **Черненко І. О.** – канд. мед. наук, ординатор клініки психіатрії, Національний військово-медичний клінічний центр «Головний військовий клінічний госпіталь», доцент кафедри медичної психології Інституту медичних та фармацевтичних наук, Міжрегіональна Академія управління персоналом (Україна); **Черно В. С.** – д-р мед. наук, проф., професор кафедри анатомії, клінічної анатомії, оперативної хірургії, патоморфології та судової медицини Медичного інституту, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна); **Чопчик В. Д.** – д-р мед. наук, доц., професор кафедри стоматології, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Україна).

*Свідомо про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
«Психологічне здоров'я» Серія KB № 24774-14714P від 21.04.2021 р.*

Усі електронні версії статей журналу оприлюднюються на офіційній сторінці видання
<http://journals.maup.com.ua/index.php/psych-health>

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

***Recommended for publication
by Interregional Academy of Personnel Management
(Minutes No. 8 dated 29.12.2021)***

Psychological Health / [chief editor Oleksandr Makarenko]. – Kyiv: Interregional Academy of Personnel Management, 2021. – Issue 2 (7). – 94 p.

Journal «Psychological Health» is a peer-reviewed scientific medical edition, which publishes materials of scientists of various levels in the form of scientific articles for the purpose of their dissemination both among domestic researchers and abroad.

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles, and are not responsible for the accuracy of the data and references.

***The idea of creating
edition:***

Nina Koliadenko – Doctor of Medicine, Associate Professor,
Head of the Department of Medical Psychology
of the Institute of Medical and Pharmaceutical Sciences,
Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine).

Chief editor:

Oleksandr Makarenko – Doctor of Medicine,
Professor at the Department of General Medical Disciplines
of the Institute of Medical and Pharmaceutical Sciences,
Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine).

Editorial Board:

Ihor Bielenichev – Doctor of Biology, Professor, Head of the Department of Pharmacology and Medical Formulation with Course of Normal Physiology, Zaporizhzhia State Medical University (Ukraine); **Nadiia Horchakova** – Doctor of Medicine, Professor at the Department of Pharmacology, Bogomolets National Medical University (Ukraine); **Oleksandra Holovchanska** – Doctor of Medicine, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Dentistry, Bogomolets National Medical University (Ukraine); **Olena Doroshenko** – Doctor of Medicine, Professor, Director of the Institute of Dentistry, Shupyk National Healthcare University of Ukraine (Ukraine); **Oleh Druz** – Doctor of Medicine, Honored Doctor of Ukraine, Head of the Psychiatry Clinic, National Military Medical Clinical Center «Main Military Clinical Hospital», Professor at the Department of Medical Psychology, Institute of Medical and Pharmaceutical Sciences, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine); **Andrii Karachevskiy** – PhD in Medicine, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of General, Child, Forensic Psychiatry and Narcology, Shupyk National Healthcare University of Ukraine (Ukraine); **Dmytro Maltsev** – PhD in Medicine, Associate Professor, Head of the Laboratory of Immunology and Molecular Biology of the Institute of Experimental and Clinical Medicine, Bogomolets National Medical University (Ukraine); **Borys Mykhailov** – Doctor of Medicine, Professor, Professor at the Department of General, Child, Forensic Psychiatry and Narcology, Shupyk National Healthcare University of Ukraine (Ukraine); **Mohamad Nusier Khalid Ibrahim** – Doctor of Medicine, Professor, Head of the Department of Biochemistry, Jordan University of Science and Technology (Irbid, Jordan); **Vitalii Omelianovych** – Doctor of Medicine, Professor, Professor at the Department of General, Child, Forensic Psychiatry and Narcology, Shupyk National Healthcare University of Ukraine (Ukraine); **Nataliia Svyrydova** – Doctor of Medicine, Professor, Head of the Department of Neurology and Reflexotherapy, Shupyk National Healthcare University of Ukraine (Ukraine); **Oleksii Soloviov** – Doctor of Medicine, Doctor of Pharmacy, Professor, Professor at the Department of General and Clinical Pharmacy of the Institute of Medical and Pharmaceutical Sciences, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine); **Oleksandr Kharchenko** – Doctor of Medicine, Professor at the Department of Anatomy, Clinical Anatomy, Operative Surgery, Anatomic Pathology and Forensic Medicine of the Medical Institute, Petro Mohyla Black Sea National University (Ukraine); **Inna Chernenko** – PhD in Medicine, Resident of the Psychiatry Clinic, National Military Medical Clinical Center «Main Military Clinical Hospital», Senior Lecturer at the Department of Medical Psychology, Institute of Medical and Pharmaceutical Sciences, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine); **Valerii Chernov** – Doctor of Medicine, Professor, Professor at the Department of Anatomy, Clinical Anatomy, Operative Surgery, Anatomic Pathology and Forensic Medicine of the Medical Institute, Petro Mohyla Black Sea National University (Ukraine); **Vitalii Chopchyk** – Doctor of Medicine, Associate Professor, Professor at the Department of Dentistry, Bogomolets National Medical University (Ukraine).

*Print media registration certificate «Psychological Health»
series KV No. 24774-14714P dated 21.04.2021*

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
<http://journals.maup.com.ua/index.php/psych-health>

The articles were checked for plagiarism using the software
StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

© Interregional Academy of Personnel Management, 2021

© Copyright by the contributors, 2021

ЗМІСТ

СТОМАТОЛОГІЯ

Віталій БІДА, Олена ДОРОШЕНКО, Ольга ОМЕЛЬЯНЕНКО ОЦІНКА СТУПЕНЯ АДАПТАЦІЙНО-КОМПЕНСАТОРНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОПОРНИХ ЗУБІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ПЛАНУВАННІ ОРТОПЕДИЧНОГО ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ЗАХВОРЮВАННЯМИ ПАРОДОНТА.....	6
Оксана ВОЛОВАР, Оксана КРИЖАНІВСЬКА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕНЗИМОТЕРАПІЇ В КОМПЛЕКСНОМУ ЛІКУВАННІ ЗАХВОРЮВАНЬ СКРОНЕВО-НИЖНЬОЩЕЛЕПНОГО СУГЛОБА.....	12
Olena DOROSHENKO, Tetiana VOLOSOVETS, Maksym DOROSHENKO, Olga OMELIANENKO INFLUENCE OF TREATMENT AND PREVENTION MEASURES ON THE DYNAMICS OF LABORATORY INDICATORS OF PERIODONT DURING THE MANUFACTURE OF NON-REMOVABLE DENTURES.....	18

МЕДИЦИНА

Надія БАЧУРІНА, Валерія ДМИТРІЄВА, Наталія ЗДОРОВЕНКО КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ МАТЕРІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	22
Оксана ДРЕВІЩКА ЕТИОПАТОГЕНЕТИЧНІ ФАКТОРИ ПОГРАНИЧНИХ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ У ДІТЕЙ 7–10 РОКІВ.....	34
Тіна ПОКЛАДОВА, Гусейн ГУСЕЙНЛІ, Олена БАЯНДІНА ВПЛИВ ЗАНЯТТЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ СТУДЕНТІВ.....	45

МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Марія ГАЛАДЗА, Вероніка ПРЯДКА, Ніна КОЛЯДЕНКО ВПЛИВ ПЕРЕХОДУ НА ДИСТАНЦІЙНУ ФОРМУ НАВЧАННЯ НА ПСИХІЧНІ СТАНИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	55
Олександр МАКАРЕНКО, Олександр ХОДОС, Сергій КРАВЧУК ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ КОЛИШНІХ ВІЙСЬКОВИХ У ЦИВІЛЬНОМУ ЖИТТІ.....	64
Наталія ПАВЛИК ЗАКОНОМІРНОСТІ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГА НА ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНУ ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	69

ФАРМАЦІЯ, ПРОМИСЛОВА ФАРМАЦІЯ

Дмитро МАЛЬЦЕВ ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВАЛАЦИКЛОВІРУ, ВАЛГАНЦИКЛОВІРУ ТА АРТЕСУНАТУ ПРИ ХРОНІЧНИХ РЕАКТИВОВАНИХ HHV-6- І HHV-7-ІНФЕКЦІЯХ, АСОЦІЙОВАНИХ З СИНДРОМОМ ХРОНІЧНОЇ ВТОМИ/МІАЛГІЧНИМ ЕНЦЕФАЛОМІЄЛИТОМ.....	84
--	----

УДК 159.9:355

DOI <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-2-8>

Олександр МАКАРЕНКО

доктор медичних наук, професор кафедри загальномедичних дисциплін, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, індекс 02000 (makarenko@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6397-1539>

Олександр ХОДОС

практичний психолог, офіцер запасу Збройних сил України, просп. Повітрофлотський, 6, м. Київ, Україна, індекс 03168

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6271-4920>

Сергій КРАВЧУК

кандидат психологічних наук, практичний психолог, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, вул. Олеся Гончара, 55, м. Київ, Україна, 02000

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9061-449X>

Oleksandr MAKARENKO

Doctor of Medicine, Professor at the Department of General Medical Disciplines, Interregional Academy of Personnel Management, st. Frometivska, 2, Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (makarenko@gmail.com)

Oleksandr KHODOS

Practical Psychologist, Reserve Officer of the Armed Forces of Ukraine, 6 Povitroflotskyi Avenue, Kyiv, Ukraine, postal code 03168

Serhii KRAVCHUK

Candidate of Psychological Sciences, Practical Psychologist of the State Emergency Service of Ukraine, st. Olesya Honchara, 55, Kyiv, Ukraine, postal code 02000

Бібліографічний опис статті: Макаренко О., Ходос О., Кравчук С. Психологічні прояви дезадаптації колишніх військових у цивільному житті. *Психологічне здоров'я*. 2021. Вип. 2 (7). С. 64–68. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-2-8>

Bibliographic description of the article: Makarenko, O., Khodos, O., Kravchuk, S. (2021). Psykholohichni proiavy dezadaptatsii kolyshnykh viiskovykh u tsyvilnomu zhytti [Psychological manifestations of maladaptation of ex-servicemen in civilian life]. *Psykholohichne zdorovia – Psychological Health*, 2 (7), 64–68. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-2-8>

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ КОЛИШНІХ ВІЙСЬКОВИХ У ЦИВІЛЬНОМУ ЖИТТІ

Анотація. Постановка проблеми. Стаття присвячена висвітленню проявів дезадаптації та адаптації колишніх військовослужбовців до цивільного життя, зазначені ймовірні перспективи з якими стикатиметься особистість у процесі соціалізації до нового, цивільного життя.

Формулювання мети дослідження. Зазначити сучасні погляди на роль та місце військового психолога у силових структурах, розкрити причини складнощів та перспектив пошуку шляхів вдосконалення психологічного супроводу військовослужбовців запасу.

Виклад основного матеріалу. Питання належної психологічної реабілітації військовослужбовців є підґрунтям вдалого вирішення проблеми дезадаптації вже колишнього військового у цивільне життя, у майбутньому. Ми не в змозі змінити минуле, ми здатні нівелювати лише його наслідки у реальному часі, але змінити своє ставлення до реальності, чим виправити ймовірні помилки у майбутньому, нам цілком під силу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Саме військовий психолог має зробити своєрідне щеплення військовому, яке унеможливить існування соціальної дезадаптації, як факт, поза межами силових структур. Військова психологічна служба потребує змін, і саме ці актуальні перспективи посідатимуть основне місце наших досліджень.

Ключові слова: психологічна адаптація, дезадаптація, військовослужбовці, ЗСУ, УБД, стрес, стресостійкість, адаптаційний синдром, самотність.

PSYCHOLOGICAL MANIFESTATIONS OF MALADAPTATION OF EX-SERVICEMEN IN CIVILIAN LIFE

Abstract. Formulation of the problem. The article is devoted to the manifestations of maladaptation and adaptation of former servicemen to civilian life, the probable prospects that a person will face in the process of socialization to a new, civilian life.

Formulation of the purpose of the study. To indicate modern views on the role and place of military psychologists in law enforcement agencies, to reveal the causes of difficulties and prospects for finding ways to improve the psychological support of reserve servicemen.

Presenting main material. The issue of proper psychological rehabilitation of servicemen is the basis for a successful solution to the problem of maladaptation of the former military to civilian life in the future. We are not able to change the past, we are able to level only its consequences in real time, but to change our attitude to reality, than to correct possible mistakes in the future, we are quite capable.

Conclusions and prospects for further research. It is the military psychologist who must make a kind of vaccination to the military, which will prevent the existence of social maladaptation, as a matter of fact, outside the security forces. The military psychological service needs to change, and it is these current perspectives that will be at the heart of our research.

Key words: psychological adaptation, maladaptation, servicemen, Armed Forces, UBD, stress, stress resistance, adaptation syndrome, loneliness.

Актуальність. Одним з основних завдань нашої емпіричної та наукової діяльності виступає вивчення процесів адаптації та дезадаптаційних механізмів як діючих військовослужбовців Збройних Сил України (далі ЗСУ Авт.), так і звільнених з рядів однострою. Однак саме термін проходження служби в ЗСУ не має задавати рамки надання психологічного супроводу військовими психологами, іншими словами, кваліфікований військовий спеціаліст, звільнений з армії, так само має бути в межах психологічної підтримки держави, на нашу думку не має бути «відірваних та викинутих на призволяще» людей, що віддали частину свого життя на благо (забезпечили теперішнє та майбутнє фізичне існування) народу України. Військово – політичне керівництво держави, тай соціум загалом, почали усвідомлювати, що сильна армія є неодмінною передумовою існування Держави (згідно Конституції України), запорукою її недоторканості, суверенітету та територіальної цілісності [1].

Більш ніж сотні тисяч громадян України пройшли крізь гонимо бойових дій на сході нашої держави, не лише визнані учасники бойових дій (далі УБД Авт.) а й інші військовослужбовці, що не набрали повного часу перебування в зоні виконання бойових завдань, потребують психологічної підтримки та соціалізації у цивільне життя. Склалася така точка зору, ніби з явищем ПТСР (пост травматичного стресового розладу), невротизмом, дезадаптацією, професійним вигоранням, іншими пограничними психічними розладами, стикаються виключно УБД. Бюрократичний аспект присвоєння учасника УБД залишило поза межами нашої роботи і залишило на совісті адміністрації військових клерків, котрі, керуючись буквою закону, навіть деяких безпосередніх учасників Дебальцівської операції, не визнають як УБД. Нажаль панівна пострадянська ментальність і негативне суб'єкт – суб'єктне відношення до людей в силових структурах, визначають стійкий, викривлено – негативний психологічний мікроклімат, чим здебільшого, на нашу думку і зумовлений катастрофічний відтік кадрів зі складу

силових структур та відомств. Питання 50 % вакантних посад у підрозділах, подекуди, є буденною справою речей, заміщення офіцерських вакантних посад взагалі кричуще, є факти перебування однієї людини на 3-4 посадах одночасно! На жаль ситуація в ЗСУ зазнає лиш заглиблення кризи.

Громадяни й суспільство загалом, все частіше зіштовхуватиметься з проблемою дезадаптованих особистостей у цивільному житті. Питанню соціалізації даних особистостей ми й приділимо увагу нашої роботи.

Виклад основного матеріалу. Вивченням проблем ресоціалізації та дезадаптації УБД в межах цивільного життя суспільства, як і проблемою впливу бойових дій на психіку військових займалися: В. Еккерт, М. Горовіц [11], у вітчизняній науці всестороннім вивченням адаптаційних процесів, у людей споріднених до військових структур, займалися: Н. Шапошник, А. Карачевський [12], О. Кокун [3] З. Комар [4], О. Сиропятов [6], Н. Агаєв, А. Дейко [2], О. Макаренко [5], В. Ягупов [8], Р. Пайовський [13] тощо.

Трактування соціалізації у сучасних психологічних словниках розуміється, як процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та взаємовідносин, в процесі якої людина набуває усвідомлення, суспільно схвальних форм поведінки, необхідних для нормального життя у суспільстві (переклад з рос. Авт.) [7; 392], соціальна дезадаптація, психічний процес протилежний адаптаційним процесам особистості в межах соціуму. Термін «адаптаційний синдром» трактується як – сукупність фізіологічних реакцій організму, що носять захисний характер і виникають у відповідь на сильний та тривалий психоемоційний вплив – стресори) [7].

Військова психологія останніх років активно розвивається у різних напрямках і різних країнах перетворюючись у неодмінний чинник військових конфліктів будь якого виду (особливо сучасних, гібридних авт.). Без застосування сучасних психологічних надбань, ведення війни сьогодні не можливе, і вірогідно, не треба довго чекати, коли

справдитися пророцтво П. Блума від 1991 року: «Прийде час, коли професійний психолог керуватиме військовою організацією» [4; 7].

Військовий, звільнений з лав армії, опиняючись у цивільному житті стикається з відчуттям неоптимальності, його морально – ділові якості не мають бажаного впливу на потенційних роботодавців, тим самим бажана професійна соціалізація «просідає», і часто колишній офіцер, особа що, займалася управлінням та адмініструванням, під командуванням якої була не одна сотня людей, опиняється на соціально низьких посадах (охоронець, водій, вантажник, прибиральник, різноробочий). Найчастіше конкретний професійний фах – відсутній. Скрамні намагання влади підняти престиж військових, а особливо УБД, призводять до того, що наявність посвідчення УБД виступає скоріше перепорою, аніж надає якісь перспективи, в організаціях, в яких передбачається робота з клієнтами найчастіше відмовляють, натякаючи на неадекватність та недолугість кандидата на вакантну посаду, -звісно відмовляють, паралельно потискаючи руку, дякують за захист країни.

Питанню реабілітації військових не віддається належної уваги, наприклад: за час служби авторів у ЗСУ 2012-2018 роки жоден з військовослужбовців частин не скористався правом санаторної відпустки, нікому не було надано «АТОшних» відпускних.

Верховною Радою України наприкінці 2015 року було ухвалено законопроект, що передбачає обов'язкову психологічну реабілітацію для військовослужбовців. На даний час відсутня чітка система реабілітації, тим часом експертне співтовариство – висунуло низку зауважень до зазначеної ініціативи, розповідає Наталя Шапошник, учасниця Психологічної кризової служби. Психологи ж критикують саму програму реабілітації. Тендер прописаний під санаторії та профілакторії рекреаційного типу, максимум, що вони можуть дати – це психологічне розвантаження. Основна хибка такої програми полягає в тому, що реабілітація передбачає діагностування певного розладу, додає Н. Шапошник. Однак діагноз може поставити лише лікар-психотерапевт. До того ж, Законом «Про психіатричне здоров'я» громадянам забезпечується презумпція психіатричного здоров'я. На програму реабілітації потрапляють лише з довідкою УБД, психіатричний діагноз у направленні не вказують. Але психологи прогнозують, що згодом на психологічну реабілітацію будуть спрямовувати за показаннями, які прописуватимуться як діагнози – тобто, кожен, УБД, на папері матиме посттравматичний стресовий розлад. Вже зараз 30 відсотків військовослужбовців отримують фальшивий діагноз, щоб взяти відпустку для реабілітації [12].

До питання вивчення професійної соціалізації колишніх військовослужбовців ми підійшли комп-

лексно, нами було проведено дослідження звільнених з лав ЗСУ, опитано 161 респондентів (з яких 51 – офіцери, 52 – молодший командирський склад, 58 – строковики; 50 % опитаних мали бойовий досвід, 70% – мали вислугу років 5 і більше) в межах країни ми отримали наступні результати:

1. Вдало соціалізувалися (на думку опитаних) – 32 осіб (заробітня плата яких вища за середню) причому, зі складу яких 21 особа влаштувалася по знайомству, а не в наслідок власного пошуку чи власних морально – професійних якостей.

2. Загалом адаптувалося (але на думку опитаних шукають ліпші варіанти)– 61 особа (заробітна плата вища від мінімальної, але менша за середню).

3. Вийшли на пенсію – 36 осіб, з яких 27 змушені додатково працевлаштовуватися на низько кваліфіковані роботи (охоронець, вантажник, різноробочий тощо).

4. Пагано адаптувалися (на думку опитаних), але не втрачають надію на краще – 37 осіб (отримують офіційний дохід мінімальний, скаржаться на нерозуміння з боку соціуму, тощо)

5. Не пройшли професійну адаптацію – 31 особа (не мають постійного місця роботи, є проблеми із зловживанням спиртними напоями, девіантні прояви поведінки)

Іншим питанням опитувальника було – чи є бажання підписати контракт у силових структурах і за яких умов?

– 113 осіб – не бажають укласти контракт на даний час (лише у разі повномасштабних бойових дій);

– 36 осіб – підписали б контракт, але через певний час, і не у підрозділах, де раніше проходили службу;

– 12 осіб – уклали б новий контракт, але за гуманніших умов (позитивне відношення до підлеглих, наявність розумної бойової підготовки, вирішення питання службового житла тощо).

Ми розуміємо, що вибірка не велика, проблема потребує більш ретельного дослідження, і опитування стосувалася військовослужбовців одного навчального центру, але вивчаючи отримані результати можемо приблизно осягнути реального стану речей.

Зазначаючи симптоми професійно – психологічного вигорання, підтвердили наявність у себе останніх, опитані не лише з категорії дезадаптованих, але найменше їх було в осіб, що вдало пройшли соціалізацію (зокрема професійну); а саме: головні болі, швидку стомлюваність, конфліктність, роздратованість, відчуття несправедливості щодо себе з боку держави та соціуму, підвищена алкогізація, невизнання власної потреби, погані сновидіння пов'язані із попередньою професійною діяльністю, відірив від соціуму тощо.

ЗСУ середовище специфічне, стресогенне, як і будь-яка силова структура, вимагає наявності психологічної служби, значущість якої має усвідом-

лювати керівництво і командування. На думку Начальника відділення психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України підполковника Руслана Пайовського, військовий психолог повинен бути відповідальний, тому що він має контролювати багато речей. У полі його зору багато, на перший погляд, дрібниць. На плечах психолога лежить велика відповідальність не тільки за психічний та емоційний стан військовослужбовців, але ще й за їх життя. Темп роботи – високий, доводиться користуватися різним інструментарієм в умовах дефіциту часу, при цьому потрібна висока концентрація уваги аби не допустити помилок [13].

На нашу думку психологічна служба у силових структурах не має займатися вирішенням «факультативних питань» (проведенням службових розслідувань, участю у інвентаризаційних комісіях у неспецифічних напрямків, несенням служби у добових нарядах, керівництвом над прибиранням території, проведенням занять не за напрямком посадових обов'язків) психологічна служба це не «модний атрибут» що відповідає стандартам країн НАТО, а самостійний механізм, що має щільно взаємодіяти із психологами військових комісаріатів, психологами навчальних закладів, тощо. Взаємодія громадянина з психологічною службою не має обмежуватись лише у часі дії контракту; і питанням нівелювання проявів дезадаптації також мають перейматись військові психологи.

А. Карачевський також наголошує, що потрібно розрізняти психологічне відновлення й психотерапію, яка є набагато складнішою й тривалішою. Психолог також зауважує, що ініціативи з реабілітації не мають бути примусовими. «Військовим потрібна психологічна реадaptaція до мирного суспільства. Інколи, звикнувши дуже конкретно вирішувати проблеми, дивуються, що в цивільному житті нічого не змінюється. Це їх не лише бентежить, але й дратує». За статистикою, наразі лише 14 відсотків учасників військових дій на сході України зверталися по психологічну допомогу, причому 65 відсотків із них зробили це з примусу [12].

На даний час, за ідеальних обставин військовий психолог дає рекомендації командирам з приводу кожного військовослужбовця та працює за п'ятьма напрямками. Під час призову солдат він проводить професійно-психологічний відбір. Другий етап – професійно-психологічна підготовка, вона допомагає командирів визначити лідерів, які зможуть зайняти сержантські посади, а також ідентифікувати людей, яким складно адаптуватися та з якими необхідно провести додаткові консультації. Військовослужбовців готують до подальшої служби і розподіляють по підрозділам. Далі йде психологічний супровід службово-бойових завдань. Це один з найбільш тривалих етапів. Психолог вивчає психологічну готовність

військовослужбовців до виконання завдань, ситуації їх службового та побутового життя, спостерігає за поведінкою військовослужбовців, проводить тестування, анкетування особового складу, розмовляє з ними. Наступна сходинка – це вивчення соціально-психологічного клімату. І останнє – це психологічна реабілітація. Цей етап особливо складний і важливий. Виходячи з ситуації в Україні, військовослужбовці, які побували в зоні операції Об'єднаних сил, мають право на обов'язкову та безкоштовну психологічну реабілітацію, відновлення. Психіка людей перебудовується під потреби війни і потребує заново адаптуватись до мирної обстановки та стандартних цінностей суспільства [13].

Незадовільна робота з громадськістю (як пережиток пострадянської ментальності) керівництва соці.інституції держави, армії зокрема, небажання проговорювати негативні складові своєї діяльності (наприклад стану суїцидів у військах та серед ветеранів, смертей через зловживання алкогольними напоями, наркотизація тощо) не сприяє вирішенню зазначених у статті проблем, і не створює, омріяного керівниками та очільниками, ореолу ідеалу. Потрібно навчитись правдиво дивитись на речі, і робити правильні висновки.

Висновки. Питання належної психологічної реабілітації військовослужбовців є підґрунтям вдалого вирішення проблеми дезадаптації вже колишнього військового у цивільне життя, у майбутньому. Ми не в змозі змінити минуле, ми здатні нівелювати лише його наслідки у реальному часі, але змінити своє ставлення до реальності, чим виправити ймовірні помилки у майбутньому, нам цілком під силу. Стадія активного військового конфлікту на сході України триває, політичне керівництво РФ не полишає намірів знищити ознаки державності нашої країни шляхом гібридної війни. Ми, як нація маємо бути завжди на поготові не лише дати гідну відсіч агресору, а й перейти до власних ініціативних дій, армія України має бути сильною, мотивованою, сучасною, а військові психологи мають впроваджувати новітній досвід, професійний хист у свою професійну діяльність та евентуальний функціонал ЗСУ загалом. Потрібно позбавлятися пострадянських шаблонів мислення, навіюваних нам зухвалою пропагандою, будувати командирський корпус з усвідомленням понять честі, гідності, військового лицарства, бойового братерства, професіональності. Необхідно подолати примітивізм мислення, безкультур'я, знищити у межах міжособистісних відносин соромний концепт – «начальник – дурень», стимулювати у громадян самоосвіту та самовдосконалення тощо.

Саме військовий психолог має зробити своєрідне щеплення військовому, яке унеможливить існування соціальної дезадаптації, як факт, поза межами

силових структур. Ще до звільнення зі складу ЗСУ військовий має чітко усвідомлювати варіанти свого подальшого професійного розвитку, він має знати до кого він може звернутись за допомогою, роз'яснен-

нями та професійним супроводом, не переймаючись осуду суспільства. Військова психологічна служба потребує змін, і саме ці актуальні перспективи посідають основне місце наших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями. Станом на 1 січня 2014 р.: (ОФІЦ ТЕКСТ). Київ : Паливода А.В., 2014. 64 с.
2. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук. дослід. центр гуманітар. Проблем Збройних Сил України: [Н.А. Агаєв, О.Г. Скрипін, А.Б. Дейко та ін.]; Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2016. 147 с.
3. Кокур О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: Методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
4. Комар З. Психологічна стійкість воїна. Підручник. Київ: Управління та розвиток людських ресурсів, 2017. 184 с.
5. Макаренко О.М., Ходос О.С. Освітній стрес та випереджаюча освіта. Монографія. Київ, 2011. 185 с.
6. Сыропятов О.Г. Медико-психологическое сопровождение специальных операций. Киев : О. Т. Ростунов, 2013. 292 с.
7. Современный психологический словарь / под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. Санкт-Петербург : ПРАЙМ – ЕВРО – ЗНАК, 2006. 490, 6 с. (Научный бестселлер).
8. Ягупов В.В. Військова психологія: Підручник. Київ : ТанDEM, 2004. 656 с. бібліогр. : 623–627
9. Вольнова Л.М. Попередження психологічної дезадаптації поранених у системі соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту пс-ії імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2017. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Випуск 15. С. 76–84.
10. Ходос О.С. Складові процеси адаптації військовослужбовців до військової служби. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2015 Том. V: Психофізіологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 15. С. 232–241.
11. Horowitz, M.J. & Solomon, G.F. (1975). A prediction of delayed stress response syndromes in Vietnam veterans. *Journal of social issues: soldiers in and aftes Vietnam*. Vol. 31, N. 4, p. 67–80.
12. Олійник Є. Чи потрібна військовим примусова психологічна реабілітація? Радіо свобода, 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27640439.html>.
13. Оношко А. Як воно – бути військовим психологом. Відділ міжнародних зв'язків, інформації і комунікації НА НГУ. 2019. URL: <https://nangu.edu.ua/news/53505-yak-vono--buti-vijskovim-psihologom>.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy: chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopovnenniamy. Stanom na 1 sichnia 2014 r. : (OFITs TEKST). Kyiv : Palyvoda A.V., 2014. 64 s.
2. Alhorytm roboty viiskovoho psykhoholoha shchodo psykhoholichnoho zabezpechennia profesiinoi diialnosti osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy (metodychni rekomendatsii) / Ministerstvo oborony Ukrainy, Nauk. doslid. tsentr humanitar. Problem Zbroinykh Syl Ukrainy: [N.A. Ahaiev, O.H. Skrypin, A.B. Deiko ta in.]; Kyiv : NDTs HP ZS Ukrainy, 2016. 147 s.
3. Kokun O.M., Ahaiev N.A., Pishko I.O., Lozinska N.S., Ostapchuk V.V. Psykhoholichna robota z viiskovosluzhbovtsiamy – uchasykamy ATO na etapi vidnovlennia: Metodychnyi posibnyk. Kyiv : NDTs HP ZSU, 2017. 282 s.
4. Komar Z. Psykhoholichna stiikist voina. Pidruchnyk. Kyiv: Upravlinnia ta rozvytok liudskykh resursiv, 2017. 184 s.
5. Makarenko O.M., Khodos O.S. Osvitnii stres ta vyperedzhaiucha osvita. Monohrafiia. Kyiv, 2011. 185 s.
6. Сыропятов О.Н. Медико-psykhoholicheskoe soprovozhdenye spetsyalnykh operatsyi. Kyev : O. T. Rostunov, 2013. 292 s.
7. Sovremennyy psykhoholicheskyy slovar / pod red. B.H. Meshcheriakova, V.P. Zyncheko. Sankt-Peterburh : PRAIM – EVRO – ZNAK, 2006. 490, 6 s. (Nauchnyy bestseller).
8. Iahupov V.V. Viiskova psykhoholohiia: Pidruchnyk. Kyiv : Tandem, 2004. 656 s. bibliogr. : 623–627
9. Volnova L.M. Poperedzhennia psykhoholichnoi dezadaptatsii poranenykh u systemi sotsialno-psykhoholichnoi reabilitatsii viiskovosluzhbovtziv. Aktualni problemy psykhoholohii: zb. nauk. prats Instytutu ps-ii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy. 2017. Tom KhI: Psykhoholohiia osobystosti. Psykhoholichna dopomoha osobystosti. Vypusk 15. S. 76–84.
10. Khodos O.S. Skladovi protsesu adaptatsii viiskovosluzhbovtziv do viiskovoi sluzhby. Aktualni problemy psykhoholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhoholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. 2015 Tom. V: Psykhofiziologiia pratsi. Eksperymentalna psykhoholohiia. Vypusk 15. S. 232–241.
11. Horowitz, M.J. & Solomon, G.F. (1975). A prediction of delayed stress response syndromes in Vietnam veterans. *Journal of social issues: soldiers in and aftes Vietnam*. Vol. 31, N. 4, p. 67–80.
12. Oliinyk Ye. Chy potribna viiskovym prymusova psykhoholichna reabilitatsiia? Radio svoboda, 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27640439.html>.
13. Onopko A. Yak vono – buty viiskovym psykhohohom. Viddil mizhnarodnykh zviazkiv, informatsii i komunikatsii NA NHU. 2019. URL: <https://nangu.edu.ua/news/53505-yak-vono--buti-vijskovim-psihologom>.